

Uniwersytet
Jana Kochanowskiego w Kielcach

Wydział Pedagogiczny i Artystyczny

Dziedzina: sztuki plastyczne

Dyscyplina: sztuki piękne

Bartłomiej Jarmoliński

*Portret własny jako obraz będący komunikatem
w obszarze kulturowym*

Rozprawa doktorska
napisana pod kierunkiem

Prof. zw. dr hab. Urszuli Ślusarczyk

KIELCE 2017

Spis treści

Spis

treści.....	3
Wstęp / motywy wyboru problematyki	4
Rozdział I	6
Przedstawienie podjętego problemu artystycznego i teoretycznego, proces twórczy i opis dzieła.....	6
Rozdział II	14
Teorie i praktyki będące obszarem odniesienia dla własnych rozważań	14
Zakończenie / podsumowanie	21
Bibliografia.....	23
Abstrakt	24
Introduction / Motives of chosen	25
Chapter I.....	27
A showing of undertaken artistic and theoretical problem, creative process and description of the work.....	27
Chapter II.....	34
Theories and practices being the matter of concern for one's own reflections	34
Conclusion / Summary	40
Bibliography.....	42
Abstract	43

Wstęp / motywy wyboru problematyki

Wychowując się na reprodukcjach fotograficznych prac z obszaru zarówno sztuki dawnej jak i tworzonych w dwudziestym wieku, odkąd pamiętam szczególnie interesowałem się przedstawieniami autoportretowymi. Najbardziej skupiały moją uwagę wizerunki własne zarówno jako studia własnej twarzy, własnej postaci, jak też umiejscowione w dużych, rozbudowanych tematycznie i formatowo pracach malarskich. Wiele z poznanych przed laty prac nadal jest dla mnie szczególnie istotnych. Złożona tematyka autoportretu jest płaszczyzną w obszarze, w którym mieszczą się najistotniejsze dla mnie problemy i zagadnienia. Jest to obszar mówienia o człowieku, o sobie, o indywidualności i o byciu jedną z olbrzymiej ilości osób, które tworzą społeczności w miejscach gdzie żyją. Można mówić tu, niezależnie od sposobu przedstawiania samego siebie o osobie własnej, o wartościach nadających sens życiu, o poszukiwaniu własnego miejsca w obszarze społecznym i kulturowym. Mówić też można o poszukiwaniu i odnajdywaniu podobieństw i różnic z drugim człowiekiem i przede wszystkim o potrzebie i realizowaniu procesu wiwisekcji, która jest drogą do poznawania samego siebie. Poznawanie to, przy udziale ciągle zachodzących zmian w człowieku, pozwala określać własną tożsamość. Tożsamość ta jest budowana na drodze obserwacji, doświadczeń i przeżyć związanych nie tylko z historiami egzystencjalnymi i emocjonalnymi. Tożsamość własna budowana jest w moim przekonaniu poprzez znajdowanie podobieństw i różnic z innymi, poprzez potrzebę rozumienia człowieka, praw natury, przemijalności i uświadamiania samemu sobie wszystkiego co ludzkie, co określać można zarówno jako niedoskonałe, jak i doskonałe. Termin jakim jest autoportret określa w znacznej mierze moją dotychczasową działalność artystyczną, jest osią wokół której usytuowane są wszystkie inne problemy i zagadnienia, które są moim udziałem. Wybór tematyki realizowanej przeze mnie pracy doktorskiej wyniknął w głównej mierze z problematyki wcześniej powstałych cykli prac malarskich, fotograficznych, rysunkowych i powstałych w technice collage. Według moich założeń każdy temat, który dotychczas badałem i realizowałem odnosi się do autoportretu, w wielu aspektach, od kontekstu płciowego po potrzebę dawania komunikatów o sobie. Problematyka jak i praktyka artystyczna niniejszej rozprawy jest twórczą kontynuacją dotychczasowej pracy, jaką zrealizowałem w obszarze sztuk wizualnych. Problematyka ta dotyczy zarówno mnie jako podmiotu oraz dotyczy „ja”. Na znaczeniu autoportretów współcześnie żyjących artystów skupiała się głośna wystawa *Egocentryczne, niemoralne, przestarzałe*, jaka prezentowana była w Zachęcie Narodowej Galerii Sztuki w 2005 roku. Cytuję tu znaczące pytanie, które jest również wprowadzeniem do podejmowanej przeze mnie problematyki:

„O ile rysów współczesnych wizerunków można dopatrywać się nie tylko w obrazowaniu siebie, ale i, a może przede wszystkim, w różnie artykułowanych obecnościach artystów w ich praktykach, to wyłania się pytanie o to, co właśnie jest artykułowane. Czy chodzi o autora, podmiot, czy o „ja”, bez którego, jak by powiedział Gombrowicz, „ani rusz”¹.

---

¹ Czubak B., Egocentryczne, niemoralne, przestarzałe, Wydawnictwo Zachęta Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa 2005, s. 63.

Rozdział I

Przedstawienie podjętego problemu artystycznego i teoretycznego, proces twórczy i opis dzieła

Analizowana i realizowana przeze mnie problematyka autoportretu skupia się na kilku najistotniejszych dla mnie aspektach. Problematyka wizerunku własnego w odniesieniu do męskości oraz kultury masowej są wytycznymi, które wyznaczyły mój proces twórczy i realizację dzieł składających się na całość pracy *Portret własny jako obraz będący komunikatem w obszarze kulturowym*. W pracy tej zrealizowałem trzy zestawy prac malarskich i jeden zestaw prac w technice collage. Są to, posługując się swego rodzaju tytułami roboczymi, czy też pomocniczymi: *Portrety ikoniczne*, *Względne cechy podobieństwa*, *Odpady* oraz cykl collage *Względne cechy podobieństwa*.

Pierwszy zestaw trzech prac malarskich które zatytułowałem *Portrety ikoniczne* są obrazami powstałymi przy użyciu farb akrylowych na płótnach w formatach 120 x 100 cm każdej z prac. Drugim zestawem zatytułowanym *Względne cechy podobieństwa* jest cykl pięciu obrazów malarskich powstałych w technice akrylu na płótnach o wymiarach 120 x 100 cm dla każdej z prac. Trzecim zestawem prac malarskich zatytułowanych *Odpady* jest cykl czterech obrazów powstałych przy użyciu farb akrylowych na płótnach o wymiarach 110 x 100 cm każdej z prac. Czwarty zestaw prac o tytule *Względne cechy podobieństwa* obejmuje zbiór 12 prac, które zrealizowałem w technice collage o wymiarach 50 x 50 cm każdy. Prace te są przedstawieniami fotograficznymi (wydruki na papierze) naklejonymi na papiery w kolorze czarnym/ grafitowym. Opisując proces twórczy przedstawiam dwa aspekty, które stanowią jego charakterystykę. Pierwszym jest medium malarskie. Proces budowania obrazu malarskiego był dotychczas i jest najważniejszym w mojej pracy twórczej. Fotografia i collage stanowią bazę, szkic wstępny obrazu malarskiego. Dlatego częścią mojej pracy prezentowanej w niniejszej rozprawie są collage. Pokazują one mój proces opracowywania i dochodzenia do warstwy formalnej obrazu. Malarstwo jest dla mnie złożonym procesem twórczym, w którym usytuowane są warstwy treściowe i formalne. Powtórzeniem układu form z fotografii i collage są motywy, które ukazane są w obrazach malarskich. Drugim z aspektów stanowiących charakterystykę mojej pracy jest problematyka rozumiana jako warstwa treściowa dzieła. Problematyką tą jest analiza wizerunku własnego w aspekcie płciowym, w obszarze męskości oraz odniesienie wizerunku własnego do obszaru kultury masowej. Problematyka definiowania tożsamości własnej, w tym tożsamości płciowej, jest

obszarem, który znajduje swoje odbicie w rozumieniu badań i zastosowań w naukach społecznych, a dokładnie w obszarze nauk socjologicznych i psychologicznych. Budowanie świadomości, w której człowiek - jednostka przechodzi proces refleksyjnego myślenia o sobie, jest najistotniejszym z czynników uczenia się siebie i uczenia się o sobie. Tematyka męskości jest problemem złożonym z procesów wewnątrz jednostkowych oraz z potrzeby umiejscowienia siebie w tym kontekście w obszarze społecznym. Najistotniejszymi są tu rozeznanie własnej identyfikacji płciowej, orientacji seksualnej i własnej tożsamości. W odniesieniu do koncepcji mojej rozprawy, traktującej o analizie autoportretu w wymiarze męskości, mówić można o koncepcji męskości wychodzącej poza hetero-normatywne ramy rozumienia płci. Dotyczy to zmagania się i zaakceptowania w sobie „pierwiastka kobiecego”. Według podstawowej definicji określającej mężczyznę, jest on osobnikiem rodzaju homo, posiadającym chromosom X i chromosom Y. Różni go od kobiet budowa ciała i narządów płciowych. Według teorii Jacques’a Derridy logika suplementacji jest odpowiedzialna za tworzenie i stosowanie binaryzmów, które starają się jednoznacznie określać męskość i kobiecość z utożsamieniem tego, co pełne czyli męskie i tego co puste, czyli kobiece. Koncepcja, którą nazywa Derrida binaryzmem jest w moim rozumieniu blokowaniem płci i ustanowieniem tak zwanych norm płciowych, w których jest podział na pełnowartościowe i niepełnowartościowe, które prowadzi do dominacji i podporządkowania, gdzie jedna z płci jest dominującą, a druga podporządkowaną. Podział ten jest bardzo wyraźnie widoczny w historii ludzkości, w której dominowali mężczyźni. Utożsamiani z siłą fizyczną, ekspansywnością, racjonalnym myśleniem i sprawowaniem władzy, dominowali nad kobietami, które miały być płcią słabszą, zależną od mężczyzn i tym samym mężczyznom podporządkowaną. Analizując z perspektywy płciowej wizerunek osoby własnej, tożsamość własną, odnoszę się do przytoczonej koncepcji logiki suplementacji w sposób krytyczny. Zakłada ona bowiem jednoznacznie *upłciwienie* ciała i tym samym pozwala na materialne skutki podporządkowania, marginalizacji i wykluczenia. Identyfikowanie siebie przez tożsamość seksualną w procesie poznawania siebie związane jest również z postrzeganiem siebie jako „pewnego rodzaju osoby”. Przekonanie to związane jest z auto-poznaniem i potrzebą istnienia w szerszej społeczności z uwzględnieniem własnej osobowości, cech indywidualnych, zarówno w aspekcie płciowym jak i psychicznym. W postrzeganiu i określaniu własnej osoby, w kontekście płciowym właśnie, odnoszę się do sfery fizyczności jaką jest wygląd i podkreślanie poprzez ten aspekt własnej tożsamości. Pierwszym zagadnieniem w analizie i określaniu siebie jest dla mnie zarost na twarzy. Z dziejów historii ludzkości wywodzi się obraz mężczyzny z bujnym zarostem na twarzy, który utożsamiany był

z siłą określającą męskość, ze zdrowiem, sprawnością fizyczną i seksualną. Wizerunek brodatego mężczyzny w wielu kulturach jest oznaką mądrości i harmonii wewnętrznej, siły i dojrzałości oraz sprawności fizycznej. Zarost na twarzy jest częścią fizyczności mężczyzny, jak i odnosi się do ikonicznych postaci mężczyzn z historii ludzkości. Taki właśnie wizerunek brodatego mężczyzny występuje w wielu kulturach i pozwala na budowanie obrazu męskiego w procesie mówienia o męskości. Odnoszę się tu do wielu ikonicznych przedstawień mężczyzn z różnych kultur. Ze szczególną pieczołowitością przedstawienie zarostu oddają rzeźby przedstawiające brodatych mężczyzn w sztuce starożytnej Mezopotamii. Widać tam długie, starannie plecione brody, które formują się w loki i skręty. Dbałość o szczegółowe przedstawienie brody w wizerunkach męskich wskazuje na to, że zarost miał szczególne znaczenie i cieszył się uznaniem. Brody w wielu kulturach starożytnych były zarówno symbolem statusu jak i powodem do dumy. Te, które były pieczołowicie układane, czy wyjątkowo okazałe, oznaczały przynależność do elit. Poprzez długość i okazałość brody u mężczyzn wyłonić można przynależność do grup społecznych. Asyryjscy królowie mieli brody dłuższe, niż członkowie elity jaką byli arystokraci. Wojskowi nosili brody stosunkowo krótsze. Natomiast najkrótsze i najmniejsze brody charakteryzowały mężczyzn z grupy najbiedniejszej i niewolników. Pozbawienie kogoś brody było w kulturze starożytnego Wschodu powodem do obrazy i prowadziło do walki. Broda jako oznaka dorosłości i pełnoprawnego uczestnictwa w życiu społecznym i publicznym była rodzajem dowodu osobistego w starożytnej Grecji. Zarost na twarzy utożsamiany tu był z męskością, a golenie się postrzegane było jako oznaka zniewieścienia, które oznaczało pogardę i wykluczenie z grona pełnokrwistych mężczyzn. Opisuując wizerunek brodatego mężczyzny z okresu starożytności nie można pominąć obrazu lub jego wyobrażenia w przedstawianiu Zeusa, Posejdona czy Heraklesa. Broda jako symbol męskości i utożsamianej z nią siły i władzy, pojawia się także w starożytnym Rzymie za sprawą cesarza Hadriana. Przedstawiany jest on z gęstą, kręcącą się brodą. Od czasów Hadriana brody stały się niezbędnym elementem wizerunku władców imperium, a każdy z nich wyróżniał się niepowtarzalnym zarostem. Historia noszenia brody widoczna jest nie tylko w okresie starożytności, temat ten jest również w innych okresach dziejów ludzkości komunikatem zewnętrznym, określającym nie tylko dominację męską w obszarach władzy, społeczeństwa i kultury. Jest dalej symbolem pozwalającym odczytać przynależność do danej grupy etnicznej, społecznej jak i pełnionej funkcji w społeczeństwie. Brody średniowiecznych rycerzy oznaczały męstwo, siłę i honor, czyli wartości które były nadrzędne dla mężczyzn tej wielowiekowej epoki średniowiecza. W religiach, jak np. w islamie, dodają mężczyznom powagi i noszone są zgodnie z nakazami

tradycji. Jest tak u ortodoksyjnych żydów, Amiszów i duchownych kościoła prawosławnego. Kluczową postacią męską z zarostem na twarzy w większości przedstawień jest postać Chrystusa. Od wieków przedstawienia Chrystusa, mimo zmieniających się wraz z kanonami piękna rysów twarzy i koloru włosów, ukazują mężczyznę z wąsami i brodą. Typ ikonograficznych wizerunków Chrystusa *Vera Icon* składa się z uproszczonego w warstwie formy przedstawienia głowy mężczyzny o długich włosach i wyraźnie widocznej, okalającej Jego twarz brodzie. Odnoszę to w sposób szczególny do istniejącego wizerunku mężczyzny (własnego) w swoich pracach z cyklu *Portrety ikoniczne*. Są to trzy obrazy malarskie, stworzone przy użyciu farb akrylowych na płótnach malarskich, wszystkie w formatach 120 x 100 cm. Oprócz tematyki, ich wspólnym mianownikiem jest część warstwy formalnej. Są one bowiem namalowane przy użyciu gamy barwnej na którą złożyły się odcienie szarości, czerni i bieli. Pierwszym z opisywanych motywów na obrazach jest przedstawienie własnej podobizny, a dokładnie głowy. Przedstawiając na obrazie głowę, dokonałem podziału jej formy na dwa obszary. Jest to podział na zasadniczą część twarzy, czyli środkową i wszystko co jest poza nią, co pokryte jest zarostem i włosami. Środkowa część twarzy jest opracowana w jaśniejszej gamie kolorystycznej. Składają się na nią odcienie, odmiany szarości. Jest ona również namalowana w znacznie mniejszym nasyceniu kontrastów, niż pozostała część przedstawionego motywu. Poprzez ten właśnie zabieg formalno – malarsko - walorowy, położyłem ciężar oraz skupiłem uwagę na zarośniętej części głowy i twarzy. Określa ona w sposób jednoznaczny przedstawianą osobę, czyli autora, w kwestii jego płci. Pozostała, czyli środkowa część staje się transparentna i niejako drugoplanowa. Całość opracowana jest przy użyciu fotografii oraz upraszczającej fotografię do podziałów plam - funkcji solaryzacji. Plamy te mają wyraźne kształty, które w zestawieniu tworzą całość. Aparat fotograficzny jest dla mnie narzędziem, które rejestrując wybrany przeze mnie motyw, pozwala przenieść na płótno malarskie tenże motyw, który nie jest opracowywany fotorealistycznie, lecz utrzymany jest w konwencji realistycznej, z wieloma uproszczeniami stworzonymi na rzecz jakości przekazu zawartego w pracy. Przedstawiona głowa jest formą kończącą się na brodzie, bez dalszej kontynuacji istnienia ciała. Usytuowana jest centralnie na bieli, jako zamknięty w większości kształt, umiejscowiony centralnie w kompozycji malarskiej. Przedstawienie „własnej głowy” wypełnia większą część obrazu, przez co skala przedstawienia jest trzykrotnie większa od naturalnych rozmiarów głowy. Drugą pracą z cyklu *Portretów ikonicznych* jest namalowane w tej samej technice i również w czarno – szaro - białej gamie barwnej przedstawienie środkowej części twarzy, która staje się zamkniętą formą usytuowaną w centrum kompozycji obrazu. Przedstawiona tu została najistotniejsza część twarzy z

oczami, nosem, skrońmi i czołem. Jest to fragment, jedna z części które widoczne były we wcześniej opisywanym obrazie. Całość motywu z opisywanego tu obrazu, oprócz podobnych podziałów plam z których została zbudowana, posiada dużą skalę walorową, od głębokiej czerni aż po biele. Obraz ten jest w zamierzeniu moim drugą, dopełniającą pierwszy obraz pracą. W moich przedstawieniach własnej twarzy wzrok postaci nie spotyka się z widzem. Twarze wyrażają skupienie i godzenie się na spojrzenia nierozzerwalnie związane z oceną i weryfikacją w kontekście treściowym i formalnym. Jest w przedstawieniu tym obnażenie i bezbronność, bez atrybutu męskości jakim jest zarost na twarzy. Kolejną pracą z cyklu *Portrety ikoniczne* jest obraz odnoszący się do starożytnych ideałów i przedstawień męskich. Jest to przedstawienie mojej głowy, namalowane podobnie jak poprzednie w czarno- szaro- białej kolorystyce z wykorzystaniem uproszczeń w formie plam do przedstawienia realistycznego motywu. Głowa w przedstawieniu realistycznym posiada elementy uszkodzeń i oznaki upływu czasu. Jest to jednoznaczne odniesienie do antyku. Przedstawienie to nie ukazuje głowy jako rzeźby na obrazie malarskim, zachowana tu została konwencja realistyczna z uwzględnieniem najistotniejszych elementów portretu jakim są oczy, nos, kształt twarzy brody i czaszki. Zrealizowane tu ujęcie portretowe ukazuje głowę usytuowaną w ujęciu profilowym. Całość przedstawienia wypełnia większą część kompozycji malarskiej, usytuowanej, podobnie jak poprzednie w pionie, o wymiarach 120 x 100 cm.

Tematyka portretu w obszarze której mieści się autoportret, opisuje cykl składający się z pięciu prac malarskich, powstałych w technice akrylu na płótnach o wymiarach 120 x 100 cm każdej z prac pt. *Względne cechy podobieństwa*. Ich powstanie jest główną częścią zagadnienia „męskości” która była obszarem moich badań, obserwacji i realizacji prac. Moje obserwacje w obszarze obrazu męskiego dotyczyły w znacznej mierze próby zdefiniowania i zobrazowania (dosłownie) współczesnego obrazu mężczyzny, poprzez fizjonomię i sposób wyrażania „męskości” przez mężczyzn. Zbudowałem tu obraz przedstawiający mój portret stworzony z kilku przedstawień fragmentów innych twarzy. Są to poziome pasy, układane w kolejności według anatomii głowy, jedna pod drugą. Wszystkie „pasowo” skomponowane fragmenty zamknięte są w formie kształtu mojej głowy. Kształt scala tu całość przedstawienia w jedną formę, która usytuowana jest w centrum kompozycji malarskiej i wypełnia jej większą część. Najbardziej interesującym był dla mnie proces szukania obrazu męskości, czy bardziej mężczyzny, który mógłby być syntezą różnorodnego w efekcie finalnym obrazu mojej płci. Czytanie twarzy, fizjonomii jak i sposobu podkreślania tożsamości płciowej było wyznacznikiem moich badań. Wiele męskich twarzy oglądanych na zdjęciach w sieci internetowej jak i w realnej rzeczywistości , skłoniło mnie do stworzenia cyklu *Względne*

cechy podobieństwa. Pierwszym etapem w realizacji prac był wybór zdjęć mężczyzn, w których ujęcie *en face* lub 3/4 wraz z różnorodnym światłem i cieniem ukazanym na twarzach były dla mnie wystarczająco estetyczne, by wykorzystać do pracy. Zdjęcia o których tu mowa pochodzą z sieci internetowej, a realnie fotografowaną twarzą, która występuje w tym cyklu jest własna. Fotografia własnej twarzy, czyli tzw. *selfie*, pojawia się fragmentarycznie w każdej z prac opisywanego cyklu. Pierwszym etapem była praca nad serią collage. Wydrukowane w czerni i bieli na papierze zdjęcia anonimowych mężczyzn z sieci internetowej komponowałem poprzez cięcia na poziome pasy, oddzielając kształt głowy i czoła od brwi i oczu, od nosa z zarostem znajdującym się pod nim i od linii ust, która niekiedy oddzielnie, a niekiedy całościowo wykorzystywana jest z brodą i szyją przedstawionego na fotografii. Układając kolejno pasy z fragmentami głowy i twarzy męskich, wśród których znalazły się części mojej twarzy, stworzyłem formy głów będące portretami. Wpasowywanie kolejnych części pochodzących z różnych fotografii w całość formy portretu było tu kluczem znajdowania obrazu „mężczyzny”. Poprzez różnorodność zarostu, wyrazu twarzy, spojrzeń, kolorytu i faktury skóry, stworzyłem portrety które zawierają w sobie cechy indywidualne, w które wpisałem siebie. Są to w mojej koncepcji portrety mężczyzn i autoportrety jednocześnie, w każdej z przedstawionych głów jest część mnie. Nieczęsto trudno byłoby dostrzec od razu w którym fragmencie portretu jest moja twarz. Największą identyfikacją mojej osoby w znaczeniu rozpoznawania stały się tu oczy. W cyklu tym powstała seria szesnastu collage, każdy z nich w formacie 50 x 50 cm. Stworzone z fragmentów wielu twarzy portrety umieściłem na czarnym papierze, aby uwypuklić różnice w nasyceniu poszczególne wykorzystanych zdjęć, w rozdzielczości i ostrości przedstawię. Technika collage w której wypowiadam się podobnie często jak w obrazie malarskim, posłużyła mi tutaj do zrealizowania obrazów pod tym samym tytułem *Względne cechy podobieństwa*. Serię pięciu obrazów malarskich zrealizowałem na płótnach z których każde jest w tych samych wymiarach 120 x 100 cm. Prace powstały w technice akrylu, w którym pracuję nieustannie od dziesięciu lat. Na każdym z płócien z tego cyklu przedstawiona została twarz, która jest powieleniem podobieństwa, charakteru i monochromatycznej (od czerni do bieli) gamy barw widocznych w collage. Wybrałem pięć motywów z prac w technice collage do opracowania w wersji malarskiej. Wybrane portrety ukazują powiększenia twarzy, które opracowane są realistycznie. Nie jest to konwencja fotorealistyczna, bowiem motywy zostały przeze mnie namalowane w sposób realistyczny, lecz nacisk położony został tu na warstwę malarską. Jest tu swobodniejsze niż w fotorealistycznych przedstawieniach opracowanie motywów. Precyzyjniej, w znaczeniu oddania szczegółów opracowane zostały warstwy

ukazujące fragmenty z zarostem i oczami. Zarost występuje u każdej z prezentowanej w cyklu twarzy i odnosi się do ujęcia męskości widocznej w wizerunku mężczyzn, o której pisałem wcześniej w niniejszej rozprawie. Wszystkie prace z opisywanej tu serii *Względne cechy podobieństwa* dały mi niejednoznaczny obraz w próbie zobrazowania tematu, który dotyczył wizerunku mężczyzny. Proces tworzenia collage doprowadził do połączenia zbioru inności, przeciwieństw, różnic i podobieństw mężczyzn. Nie mogłbym jednak zdefiniować precyzyjnie obrazu, który jednoznacznie ukazywałby cechy określające wszystkich mężczyzn. Zarówno obserwacja jak i proces tworzenia wraz z efektem końcowym dały mi doświadczenie w znajdowaniu i zrozumieniu podobieństw i różnic z innymi mężczyznami. Proces ten był (i jest nadal) dla mnie wiwisekcją, głębszym poznaniem siebie w toczącym się nieustannie procesie auto poznania.

Auto poznanie związane z procesem umiejscowienia siebie w obszarze społecznym i kulturowym odnieść chcę w dalszej części pracy do obszaru kultury masowej, która nierozzerwalnie związana jest z opisywaną problematyką. Wizerunek, a dokładniej portret jest kluczowym tematem w odniesieniu do obszaru kultury masowej. Twarz w odniesieniu do pop-kultury jest znakiem, nośnikiem wielu treści. Odnosi się ona zarówno do przedstawionej osoby jak i jej pozycji społecznej, jej znaczenia we współczesnym świecie, aż do procesu w którym wizerunek staje się produktem, marką. Najlepiej obrazują to reklamy i media w których zapotrzebowanie na człowieka i jego atrakcyjny najczęściej wizerunek, jest duże. Zrealizowany przeze mnie trzeci zestaw prac malarskich *Odpady* składa się z czterech obrazów namalowanych w technice akrylu na płótnach, wszystkie prace mają te same wymiary 110 x 100 cm. Motywami przedstawionymi na tychże obrazach są autoportrety. Są to przedstawienia zdeformowanych głów z wyraźnie widocznymi elementami zniszczeń, jak zagięcia, zgniecenia i naderwania. Wszystkie cztery prace z opisywanego cyklu namalowane zostały w kolorystyce monochromatycznej, od czerni, przez odmiany szarości, do bieli. Przedstawione na pracach twarze ukazane są w ujęciu *en face*, $\frac{3}{4}$ i z profilu. Przedstawienia te są odwzorowaniem fotograficznym obrazów z moimi podobiznami, które zniszczyłem poprzez zgniecenia i naddarcia. Proces ten wynikał z nie wpisywania się we wszechobecne w kulturze masowej wizerunki osób, które cieszą się uznaniem i których postacie cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem. Są to wizerunki osób o nieskazitelnych skórkach, osób z precyzyjną stylizacją, osób które są ucieleśnieniem sukcesu. Mój proces nie wpisywania się wynikał z potrzeby krytycznej odpowiedzi na epatujące z kolorowych pism, reklam czy internetu wizerunków osób, które są obrazami zmienianymi, czyszczonymi przez programy graficzne, dzięki którym oglądamy efekty sztucznej estetyzacji, która dziś jest strategią

służącą promocji osób, produktów i osób-produktów, które stały się rozpoznawalnymi na świecie *brandami*. Przeskalowane - bo powiększone w moim cyklu malarskim twarze, są przedstawieniami kilkukrotnie większymi od naturalnych rozmiarów głów. Proces powstania tych prac obrazuje ciąg połączonych ze sobą mediów i ich wykorzystania. Pierwszym etapem procesu twórczego była fotografia własnej twarzy/głowy, która oddawała poprzez swój obiektywizm realny obraz twarzy będącej przed obiektywem. Następnie wydrukowany w wersji papierowej obraz fotograficzny poddany został procesowi niszczenia, a dokładnie zagniecenia, by po tymże procesie zostać sfotografowanym w efekcie końcowym. Przetworzony obraz fotograficzny (przez zniekształcenia, zniszczenia) stał się motywem który w większej skali namalowałem na płótnie. Obrazy namalowane zostały realistycznie, z bogatym opracowaniem walorowym, czyli całość twarzy, poprzez zagięcia i deformacje złożona została z wielu kontrastów światła i cienia.

Rozdział II

Teorie i praktyki będące obszarem odniesienia dla własnych rozważań

Analizując portret własny w kontekście męskości teorią, która w obszarze tym stała się dla mnie najważniejszą jest analiza obrazu męskości Elisabeth Badinter. Analizując budowanie obrazu męskości i określane jej poprzez wygląd znalazłem odzwierciedlenie jej (męskości) w starożytności. Wizerunek brodatego mężczyzny najwyraźniej odnosi się do dwóch odmiennych od siebie koncepcji, które charakteryzują określanie męskich priorytetów. Po stosunku do noszenia brody charakteryzować można dwie odmienne od siebie koncepcje filozoficzne, których autorami byli Epikur i Antystenes. Epikureizm skłania się ku życiu opartemu na przyjemnościach, na umiejętności czerpania z niego przyjemności. Filozofia Antystenesa natomiast odnosi się do jedynej wartości w życiu człowieka jaką jest cnota. Twórca tej myśli filozoficznej uważany jest za pierwszego z cyników. Nawiązując do obydwu tych postaw, bowiem ich twórcy, będąc przeciwstawnymi sobie, różnili się również kardynalnie w podejściu do światopoglądu i wyglądu męskiego. Epikur i jego następcy przedstawiani byli jako mężczyźni o starannie ułożonych i ufryzowanych włosach i brodach, co podkreślało myśl o czerpaniu z życia przyjemności, gdzie dbałość o siebie była jednym z jej elementów. Antystenes jest przedstawiany jako odwrotność Epikura. Ma on potargane włosy i brodę, które pozostają w nieładzie. Uczniowie każdego z nich, oprócz przejęcia nauk przejęli też styl uwielbianych filozofów. Epikurejczycy kultywowali tradycje starannie uczesanej i ułożonej brody i włosów, natomiast naśladowcy Antystenesa kultywowali tradycję długiej, krzaczastej, nieułożonej brody i włosów. Relacja pomiędzy zarostem, a filozofią widoczna była także w krytyce Alkifrona, który przedstawiając karykatury filozofów podaje brody jako symbol pozwalający na przypisanie ich do danej szkoły myśli. Określanie męskiej tożsamości w aspekcie seksualnym jest jedną z części teorii Zygmunta Freuda. Formy wertykalne symbolizują według jego teorii męskość, która nierozzerwalnie związana jest z aktywnością. Według koncepcji Freuda tożsamość seksualna obejmuje nie tylko identyfikowanie przez jednostkę własnej płci lecz także przekonanie na temat siebie jako „pewnego rodzaju osoby”. Elisabeth Badinter w „Tożsamości mężczyzny” przedstawia pełnię obrazu mężczyzny, od ideału, poprzez wzorce i zachowania w okresie dzieciństwa, pragnienie bycia „mężczyzną”, do obaw, lęków destrukcji i niemożności sprostaniu bycia takim jak wzorzec męskości. Swoją koncepcję Badinter oparła na wieloletnich obserwacjach i porównaniach, odniesieniach do kobiet i do społeczno - kulturowego obrazu kobiecości.

Przytacza w swej książce koncepcję dwoistości każdego człowieka, a szczególną uwagę koncentruje na wypieraniu przez mężczyzn cech, które jednoznacznie kojarzone są z kobiecością. Siła, brak okazywania uczuć, słabości, agresywność, porywczosć, stronienie i pogarda wobec homoseksualnej części męskiego gatunku i wobec kobiet, potrzeba władzy i podziwu oraz przekonanie o byciu najlepszym, są określeniami jakie opisują mężczyzn i ich starania w byciu „mężczyzną”. W analizie męskości i jej ideału Badinter sformułowała bardzo istotny wniosek: „Dla większości mężczyzn ten ideał męskości jest w najwyższym stopniu niewygodny i stresujący, ponieważ nie są oni najczęściej w stanie spełniać mitycznej normy sukcesu, władzy, opanowania i siły. Dążenie do tego nieosiągalnego ideału wywołuje w nich bolesną świadomość bycia mężczyzną niepełnym, niedoskonałym”². Istotnym dla mnie był tu opis utożsamiania przez mężczyzn emocji ze słabościami, które dla większości tego gatunku określają kobiecość, a co za tym idzie postrzeganie kobiet jako słabszych, mniej wartościowych i podległych, skupionych na „niższych aspektach życia”. Cytując Elisabeth Badinter w opisie postrzegania siebie i świadomości „bycia mężczyzną” przez mężczyzn, przytaczam najistotniejszy w moim odczuciu opis stanowiący syntezę problematyki: „Niektórym wydaje się, że lekarstwem na stałe poczucie zagrożenia jest ostentacyjne okazywanie swej rzekomej super-męskości. W rezultacie stają się jednak więźniami męskości obsesyjnej i przymusowej, która nigdy nie daje im wytchnienia. Przeciwnie, jest ona źródłem autodestrukcji i agresji wobec tych wszystkich, którzy grożą im zerwaniem maski”³.

Wśród praktyk artystycznych najistotniejszymi dla moich badań i realizacji prac były zarówno dzieła jak i postawy twórcze: Jacka Malczewskiego, Leszka Sobockiego, Natalii LL, Andy Warhola, Chucka Close’a, Krzysztofa Junga.

Przy cyklu prac *Odpady* odnoszącym się do obszaru kultury masowej istotną dla mnie była praktyka artystyczna Andy Warhola. Artysta ten będąc czołową postacią nurtu pop-artu, badał współczesny mu rynek potrzeb konsumenckich, poprzez stosowaną strategię zawłaszczania i cytowania wizerunków gwiazd XX wieku. Warhol stworzył własną *luxury brand* firmując ją swoją twarzą. W swym założeniu twórczym wykorzystywał on wizerunki znanych osób, współczesnych mu gwiazd. Wiele miejsca poświęcił w swej sztuce portretom własnym. Jego autoportrety przedstawiające zarejestrowaną kamerą fotograficzną twarz, ukazują zmiany fizyczności przedstawianego oraz grę w odniesieniu do czytania człowieka przez pleć. Fotografia, będąc najważniejszym medium w twórczości Warhola, najczęściej jest u niego mechanicznym zapisem obrazu twarzy, który później powielał w wielu wersjach

---

² Badinter E., Tożsamość mężczyzny, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 1992, s. 122.

³ Ibidem, s.122.

kolorystycznych w technice serigrafii. Przytoczony tu aspekt *czytania* przez płęć, odnosi się do fotograficznych autoportretów Warhola, powstałych przez użycie Polaroidu, na których bawi się wizerunkiem własnym. Na fotografiach tych widać Warhola w pełnym *make-up*, w perukach i damskich ubraniach. Fotografie te mimo kreacji autora mają charakter mechanicznego zapisu. Warhol swą charakteryzacją i mimiką twarzy tworzy tu kreacje, która zarejestrowana Polaroidem, wprowadza dysonans w jednoznacznym podziale na fotografię dokumentalną i fotografię artystyczną. Jego zabawę płcią obrazują *Self-Portrait in Drag* powstałe przy użyciu Polaroidu z 1980-81 roku. Inne fotografie wykonane przy użyciu Polaroidu z cyklu autoportretów Warhola, stały się bazą do stworzenia znanej serii wizerunków własnych zrealizowanych w technice sitodruku. Fotografie o których mowa, przedstawiają Warhola w jego słynnej blond peruce, w nieokiełznanej fryzurze z intensywnym i prowokacyjnym spojrzeniem skierowanym w obiektyw. Są to fotografie z serii *Self-Portrait / with Frignt Wig* z 1986 roku. Przytaczane tu fotograficzne autoportrety Warhola określają samego autora jako ikonę, postać która wykreował on sam. Autoportrety Warhola miały istotne znaczenie w procesie tworzenia moich prac ukazujących wizerunek własny. Dotyczy to użycia obrazu fotograficznego do realizacji obrazu wykonanego w innej technice. W przypadku Warhola techniką tą była serigrafia. W ujęciu tym fotografia stała się narzędziem uczestniczącym i umożliwiającym proces powstawania prac, które w efekcie finalnym są dziełami malarskimi. Fotografia jest szczególnie istotna w procesie malarskim Chucka Close'a. Twórczość amerykańskiego artysty jest dla mnie ważna z dwóch powodów. Pierwszym jest jego metoda używania fotografii do tworzenia obrazów malarskich. Tworzy on od lat 60-tych wielkoformatowe portrety i autoportrety, w których podstawowym celem jest obiektywizm. Jest tu proces przenoszenia fotograficznych wizerunków na wielkoformatowe płótna, z zachowaniem wszystkich elementów ukazanych na fotografii. Jego obrazy zaliczane są do nurtu malarstwa hiperrealizmu, jednak metoda którą stosuje Close dotyczy tworzenia reprodukcji z reprodukcji. Wychodząc z założenia, że obraz fotograficzny jest obiektywny, w momencie rejestracji motywu/twarzy nie jest on zależny od żadnych przyjętych założeń, nie ma w nim hierarchii ważności wybranych elementów głowy, czy twarzy nad innymi, które przez widoczność na zdjęciu określają fotografowaną twarz. Aparat fotograficzny daje tu zatem obiektywną rejestrację widzianego przed obiektywem motywu. Jest to obraz dwuwymiarowy, biało-czarny, pełny szczegółów. Jest to analityczna metoda dotycząca fotograficznego obrazu rzeczywistości, której metodą stał się u Close'a obraz malarski. Jego wielkoformatowe portrety nie stanowią jedynie fotograficznego oddania szczegółów, czy tylko przemalowania fotografii, stanowią one o realnej obecności obrazu.

Takim obrazem jest właśnie wielkoformatowy *Self-portrait* Close'a z 1967-68 roku i *Self-portrait* z 1976-77 roku. Poszczególne fragmenty obrazów powstają u niego przy użyciu różnych fotografii, różne punkty widzenia połączone w jego obrazach zostały w jeden (obraz). Przytaczana tu wielość punktów widzenia, w odniesieniu do szczegółów portretów, określana jest techniką *Sharp-Focus Realism*. Praktyka artystyczna Chucka Close'a, będąc dla mnie bardzo istotną, znalazła wyraz w mojej koncepcji obrazów z cyklu *Odpady*. W cyklu tym przedstawiłem autoportrety przetworzone przez proces niszczenia fotograficznych wydruków oraz podobnie jak u Close'a przeskalowanie twarzy. W odniesieniu do moich prac z cyklu *Odpady* odnoszę się do przedstawień własnych Natalii LL. Fragmentaryczne przedstawienie własnej twarzy odnajdujemy w twórczości tej wybitnej artystki, w postaci jej serii fotograficznych przedstawień własnej twarzy z 1988 roku opatrzonej tytułem: *Destrukty*. Natalia LL przedstawiła w tym cyklu własną twarz wpisaną w nieregularne, zniszczone, poszarpane kształty białych plam, podkreślając tym samym wyraz udreżonej twarzy, która kojarzy się z destrukcją, przemijaniem i śmiercią. Przemijanie i śmierć oraz szczególna rola jaką pełni artysta w społeczeństwie są tematami, które określają wizerunki własne Jacka Malczewskiego. Autoportret jest jednym z najczęściej podejmowanych przez Malczewskiego tematów. Jego wizerunki własne nie rejestrują w większości zmian fizjonomii i osobowości autora, przedstawiają go takim jakim Jacek Malczewski chciał się widzieć. Bogata i złożona symbolika prac słynnego malarza odnosi się do skomplikowanej relacji pomiędzy artystą i światem. Świat ten jest w przypadku Malczewskiego polem walki o tożsamość i kontynuację tradycji narodowych, o ucieleśnienie romantycznych ideałów, według których został wychowany. Przekonanie o szczególnym posłannictwie artysty wyrażał Malczewski poprzez rycerskie ubranie, jakim była zbroja. W zbroi malował się wielokrotnie, występował czasem w pancerzu, niekiedy w pancerzu z narzuconym na ramiona wojskowym szynem sybirskiego zesłańca. Do najświetniejszych należą przedstawienia własne w zbroi i szynelu do których należą *Autoportret w zbroi* z 1914 roku, *Na jednej strunie* z 1908 roku, *Polski Hektor* z 1913 roku, *Autoportret w zbroi* z 1919 roku (w zbiorach Muzeum Narodowego w Kielcach).Ubranie własnej postaci w zbroję, zawsze związane jest u Jacka Malczewskiego z utożsamieniem się artysty z etosem rycerza, który wyobraża wierność wyznawanym ideałom, męstwo oraz godną kontynuację narodowej tradycji. Malczewski sytuuje siebie jako rycerza w walce nie na polu bitwy lecz na polu sztuki. Przedstawienia te oddziaływały silnie na współczesnych Jackowi Malczewskiemu. Stanisław Wyspiański poświęcił postaci rycerza (Malczewskiego) słowa w *Weselu*: „(...) dawny rycerz w pełnej zbroi, co niczego się nie lęka, chyba widma zbrodni swojej, (...) u źródła jakby zaklęty: taki jakiś polski święty”

Wesele, akt 1, scena 24)⁴. Znaczenie pełnionej przez artystę roli społecznej i świadomość swej pozycji (uznanej już wówczas) ukazał Malczewski w swym najsłynniejszym wizerunku własnym, jakim jest *Autoportret w białym stroju* z 1914 roku. Występuje na nim w maskaradowym stroju, na który złożyły się: biała bluzka z bufiastymi rękawami (zapożyczona od żony Marii Malczewskiej), pas zbójnicki i charakterystyczne nakrycie głowy którym jest czapka o kształcie dużego beretu z czerwoną opaską na skroniach i czole. Strój ten kontrastuje z pozą i miną artysty, uwidacznia kontrast z władcym i dostojnym wyrazem twarzy i pozą przedstawionego. Ciężkie spojrzenie, dumna postawa, dominująca w kolorystyce biel i pojawiająca się czerwień oznaczają tu duchową pełnię i heroiczny męski pierwiastek osobowości, która stworzyła dystans w stosunku do oglądających. Praktyka artystyczna Jacka Malczewskiego, w odniesieniu do licznych przedstawień wizerunków własnych ma dla mnie bardzo istotne znaczenie. Znaczenie to odnosi się do wywoływania przez Malczewskiego dyskursu na temat roli artysty oraz do wyrażania siebie w aspekcie duchowym, który zobrazowany został poprzez wcielanie się i stawanie się wybraną postacią, jak opisywany wcześniej rycerz. Jacek Malczewski przedstawiał siebie również jako Chrystusa, świętego Franciszka, proroka Ezechiela, starego Tobiasza i postać której wielokrotnie towarzyszy *Thanatos*. Przedstawiał też siebie jako wędrowca, który u schyłku życia powracał w rodzinne strony, często martwy przynoszony był przez fauny, by spocząć u progu rodzinnego dworu. Przytoczona *Thanatos* jest wyobrażeniem śmierci przez Malczewskiego w postaci kobiety, niejednokrotnie z zapaską na głowie i z kosą w dłoni. O autoportretach Malczewskiego, analizując twórczość wybitnego symbolisty, pisała znawczyni jego twórczości Agnieszka Ławniczakowa słowami: „Wciela się również w postać rycerza – obrońcy wiary, ideałów i etosu sztuki. Przedstawia siebie jako malarza w chwili twórczego natchnienia bądź jako niewolnika Sfinksa – Chimery, bądź też jako powracającego do stron rodzinnych wędrowca albo zmarłego odnoszonego tam przez fauny. Najrzadziej w zwykłych, codziennych okolicznościach”⁵. Do szczególnego znaczenia autoportretów Malczewskiego odnosi się Ławniczakowa, pisząc: „Autoportrety te, z jednej strony ukazywały osobę i drogę życia człowieka, z drugiej zaś miały nam przybliżyć pojęcie artysty w ogóle”(…). Pozostawiając po sobie największą w historii malarstwa polskiego spuściznę malarskich wizerunków własnych oddziaływał Jacek Malczewski na artystów późniejszych pokoleń, którzy poprzez przedstawienia własne ukazywali swój stosunek do rzeczywistości, do wyznawanych przez siebie wartości, zaznaczając własne „ja”. Przykładem odniesień do autoportretów słynnego

⁴ Wyspiański S., *Wesele*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Kraków 1973, s. 32, 33.

⁵ Ławniczakowa A., *Jacek Malczewski*, Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Kraków 1995, s. 20.

symbolisty są wizerunki własne Leszka Sobockiego, którego twórczość jest dla mnie również istotna, z racji problematyki zawartej w jego autoportretach. Leszek Sobocki wraz absolwentami krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych (Jacek Waltoś, Zbysław Grzywacz, Maciej Bieniasz) założył w 1966 roku grupę *Wprost*. W swojej twórczości malarskiej Sobocki poświęcił szczególną uwagę wizerunkom własnym. Tematyka ta ma w przypadku jego twórczości charakter krytyczny i symboliczny. Jego twarz pojawia się na niekonwencjonalnych materiałach jakie oprócz płócien posłużyły mu za podobrazie. Sobocki malował swoje podobizny między innymi na drewnianym siedzeniu od krzesła, na tablicy służącej oznaczeniom bezpieczeństwa, na znaku drogowym. W latach 1977- 1978 zrealizował cykl najbardziej znanych prac. Były to autoportrety, które w swej wymowie odnosiły się do sytuacji politycznej, społecznej i egzystencjalnej Polaków oraz do roli artysty jaką pełni w społeczeństwie. Tematyka ta związana jest za pomocą własnej postaci i własnej twarzy z ucieleśnieniem polskości, cierpienia, życia w kraju o niskim standardzie życia. Pozostając pod wpływem symbolicznych autoportretów Jacka Malczewskiego, przedstawiał siebie również w zbroi, w płaszczu wojskowym, jako święty, stygmatyk, postać naznaczona i okaleczona polskością. Tematykę tychże przedstawień malarskich obrazują autoportrety, wśród których są: *Konfesja* z 1978 roku, *Tatuaż* z 1978, *Aureola* z 1978, *Oślonka białkowa* z 1978, *3 róże wczoraj* i *3 róże dziś* z 1977 roku oraz *Śmiertelny* z 1978 i *Dobry pasterz* z 1978 roku. Twórczość Leszka Sobockiego jest nierozzerwalnie związana z nurtem autobiograficznym w którym poprzez własną postać, własną twarz, mierzy świat samym sobą. Podobnie jak Jacek Malczewski sięga Sobocki w swych przedstawieniach ukazanych w pracach do swej postaci z okresu dzieciństwa, łącząc tym samym przeszłość z teraźniejszością. Wymieniany tu nurt autobiograficzny opisuje również twórczość fotograficzną, rysunkową , malarską i performance Krzysztofa Junga. Artysta ten prowadząc legendarną już warszawską galerię *Repassage*, poświęcił wiele miejsca w swej twórczości na wizerunki własne. Twórczość ta jest dla mnie istotnym odniesieniem w aspekcie płciowym. Krzysztof Jung przedstawiając swoje akty i wybrane przez siebie części przyrody jak robactwo, czy roślinność, poszukuje harmonii w swej seksualności, w której dominującymi są formy falliczne, utożsamiające męskie narządy płciowe. Jego poznawanie świata nierozzerwalnie związane było z poznawaniem i akceptowaniem siebie, a obserwacja, dotyk i kontakt z naturą umożliwiały proces poznania. Wśród licznych autoportretów Krzysztofa Junga które odnoszą się do seksualności i natury człowieka (autora) są malarskie i rysunkowe przedstawienia w pracach : *Autoportret w rozpiętej koszuli* z 1981 roku, *Podwójny autoportret* z 1979, *Autoportret jako Sebastian* (data nieokreślona), *Autoportret w wełnianych skarpetkach* z 1979 roku i

Autoportret z 1979. Odnoszę się do autoportretów Junga z powodu eksponowania męskiego ciała, które było nowym zjawiskiem w sztuce polskiej XX wieku. Poprzez aspekt eksponowania nagości, głównie własnej, w rysunkowych i fotograficznych autoportretach oraz w performance Krzysztof Jung eksploruje tematykę mężczyzny w odniesieniu do jego cielesności, seksualności i zmysłowości obnażając ukrywane dotychczas zainteresowanie męskim ciałem jako obiektem piękna nierozzerwalnie związanego z erotyką. Eksponując nagość (najczęściej własną podczas performance) przełamywał bariery w procesie poznania i niepozostawiania obojętnym na drugiego człowieka. Tematyka ta w odniesieniu do czasów w których żył i tworzył Krzysztof Jung była kontrowersyjną, rzucającą poprzez jego działania twórcze nowe, odmienne od dotychczasowego światło na męskość, która kojarzyła się z utartymi schematami wizerunku mężczyzny - samca o wyraźnie heteroseksualnym charakterze. Paweł Leszkowicz pisząc o seksualnym, maskulinistycznym charakterze twórczości Junga, zwraca szczególną uwagę na jego autoportrety, pisząc: *Tradycyjne tematy malarskie, szczególnie wywodzące się z ikonografii religijnej, dawały mu szansę eksploracji aktu męskiego i jego charakterystycznych „aktportretów” - czyli nagich autoportretów*⁶.

---

⁶ Leszkowicz P., *Krzysztof Jung - przemiana*, Wydawnictwo Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie / Fundacja Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Warszawa 2016, s. 59.

Zakończenie / podsumowanie

Koncepcja niniejszej rozprawy wyniknęła z mojej dotychczasowej twórczości, w której przedstawienie własnej postaci i własnej twarzy było częstym motywem. Realizując wcześniejsze prace, których tematyką był człowiek, najczęściej wypowiadałem się na swój temat. Nie były to studia malarskie, rysunkowe czy fotograficzne, które były by jedynie zapisem zmieniającej się fizjonomii. Były to prace, które stanowiły próbę zrozumienia siebie, umiejscowienia siebie w otaczającym świecie i do budowania relacji z drugim człowiekiem. W pracy doktorskiej kluczową była problematyka wizerunku własnego. Wizerunek własny analizowałem w odniesieniu do męskości oraz do kultury masowej. Problematyka ta wyznaczyła mój proces twórczy oraz realizację dzieł które składają się na całość pracy *Portret własny jako obraz będący komunikatem w obszarze kulturowym*. W odniesieniu do opracowywanej przeze mnie problematyki pracy zrealizowałem trzy zestawy prac malarskich oraz jeden zestaw prac w technice collage. Są to cykle prac które zatytułowałem : *Portrety ikoniczne, Względne cechy podobieństwa, Odpady* oraz cykl collage *Względne cechy podobieństwa*.

Realistyczna, często uproszczona forma z typową dla mojej twórczości gamą barw, która oscyluje pomiędzy bielami, szarościami i czerniami, jest dla mnie najistotniejszym z czynników jakie określają moje prace, nie tylko obrazy malarskie, ale też rysunki, collage i fotografie. Przemalowywanie zdjęć, gdzie używam przeskalowania czyli powiększenia rozmiarów wybranego motywu, związane jest z koncepcją tworzenia „obrazu”. W koncepcji tej fotografia jest pierwszym narzędziem w procesie twórczym. Używanie czarno - białej gamy barw do stworzenia obrazów malarskich jest dla mnie bardzo istotne, ze względu na czyszczenie koloru, który nie odciąga uwagi od warstwy treściowej obrazu i unaocznia koncepcję dzieła. Czarno - biała kolorystyka jest dla mnie gamą barw, która najlepiej określa charakter przedstawianych motywów, którymi są u mnie postacie, najczęściej portrety. Realizując prace malarskie, rysunkowe i fotograficzne skupiam się na osobie własnej w szerokim kontekście. Kontekst ten dotyczy minionych i teraźniejszych realiów. Odnoszę się do historii człowieka i do dzisiejszych realiów, widząc pomost pomiędzy tym co było i tym co jest, widząc proces ciągłości rozwoju i nieustannych przemian jakim podlegam i jakim podlega każdy człowiek. Proces ten składa się zarówno z doświadczenia egocentryzmu jak i potrzeby poznawania oraz porównywania się z innymi, uświadamiając sobie podobieństwa i różnice.

Portret własny jako obraz będący komunikatem w obszarze kulturowym dotyczy człowieka w ogóle, jego obserwacji, wniosków, umiejscowienia siebie w odniesieniu do obszaru kulturowego, dotyczy procesu pójścia drogą, która prowadzi do głębszego poznania samego siebie i innych. W zrealizowanych pracach połączyłem koncepcję budowania dzieła z warstwą treściową. Opisywany w rozprawie proces tworzenia obrazu umożliwił mi zobrazowanie wybranej tematyki, jaką jest portret własny w kontekście kulturowym. Kontekst ten składa się w moich badaniach z obszaru męskości i obszaru popkultury. Mogę stwierdzić iż obserwacja ludzi, ich zachowania, stosunek do własnej płci oraz samoświadomość wpłynęły zasadniczo na moje poznanie i analizę własną, w kontekście płciowym i kulturowym, który jest odzwierciedleniem obecnej kultury, w której zjawiska promocji i konsumpcji są jednymi z najsilniej określających czasy w których żyję.

Bibliografia

1. Badinter Elisabeth, Tożsamość mężczyzny, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 1993.
2. Czubak Bożena, Egoцентриczne, niemoralne, przestarzałe, Wydawnictwo Zachęta Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa 2005.
3. Kudelska Dorota, Malczewski. Obrazy i słowa, Wydawnictwo W.A.B, Warszawa 2012.
4. Leszkowicz Paweł, Kitliński Tomasz, Miłość i demokracja. Rozważania o kwestii homoseksualnej w Polsce, Wydawnictwo Aureus, Kraków 2005.
5. Ławniczakowa Agnieszka, Jacek Malczewski, Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Kraków 1995.
6. Wolska Beata Małgorzata, Malczewscy. Figura syna, Wydawnictwo Muzeum Narodowe w Szczecinie, Szczecin 2017.
7. Wyspiański Stanisław, Wesele, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Kraków 1973.
8. Zgierski Jakub / redakcja, Krzysztof Jung - przemiana, Wydawnictwo Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie / Fundacja Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Warszawa 2016.

Abstrakt

Rozprawa doktorska pt. *Portret własny jako obraz będący komunikatem w obszarze kulturowym* składa się z czterech części pracy artystycznej. Sam opis dysertacji składa się z dwóch części. Początkiem rozprawy doktorskiej jest wstęp, w którym zawarte zostały powody podjęcia problematyki, związane z dotychczasowym obszarem obserwacji, tematów i formy prac jakie zrealizowałem w ostatnich latach. Pierwszą częścią dysertacji jest opis dzieła i rozwinięcie tematu. Jest to tematyka wizerunku własnego w odniesieniu do obszaru społeczno - kulturowego, która opisana została w pierwszym rozdziale, w którym znalazł się opis dzieła. Rozdział ten będąc najistotniejszą częścią mojej rozprawy, odnosi się do wizerunku męskiego. Jest to odniesienie do określania męskości poprzez wygląd zewnętrzny. Analiza ta dokładnie odnosi się do mężczyzn z zarostem na twarzach, którzy w różnych okresach dziejów ludzkości byli uosobieniem męskości z wszystkimi cechami jakie określały mężczyzn. Znalazło się tu odniesienie do koncepcji męskości wyrażanej poprzez wygląd, w ujęciu dwóch przeciwstawnych stanowisk ze starożytności, autorstwa Antystenesa i Epikurejczyków. Odniosłem się również w tej analizie do przedstawień *Vera Icon*, które ukazywały głowę brodatego Chrystusa. Bezpośrednią obserwację i umiejscowienie siebie w obszarze męskości, w sferze kulturowej, zawarłem w opisie prac malarskich i collage. Do koncepcji tej należy również odniesienie się do popkultury, w której wizerunek człowieka, wizerunek własny, stał się strategią marketingową, z efektami sztucznej estetyzacji przedstawień człowieka. Odniesienie to jest moim głosem przeciw sztucznej estetyzacji jaka wyraźnie widoczna jest w kulturze masowej. Zrealizowane przeze mnie dzieła malarskie i collage, które składają się na całość pracy, składają się z czterech grup prac, odnoszących się do tematyki męskości i popkultury. Do problematyki męskości odnoszą się : *Portrety ikoniczne, Względne cechy podobieństwa* oraz *Względne cechy podobieństwa* zrealizowane w technice collage. Do tematyki wizerunku własnego w obszarze popkultury odniosłem się w cyklu prac malarskich *Odpady*. W drugim rozdziale odniosłem się do bliskich mi i szczególnie istotnych postaw i praktyk artystycznych. W opisie znalazły się autoportrety graficzne i fotograficzne Andy Warhola, Chucka Close'a wraz z jego koncepcją budowania obrazu malarskiego, odniesienie do fotograficznych wizerunków własnych Natalii LL, autoportretów malarskich o złożonej problematyce i symbolice Jacka Malczewskiego, Leszka Sobockiego i Krzysztofa Junga.

Self - portrait a picture being a message in a cultur area

Introduction / Motives of chosen

Growing up with photographic reproductions of works from the area of both old and the 20th century's art, I was, mainly, interested in self-portrait presentations. My attention was caught mostly by self-portraits as both studies of one's own face or one's own silhouette or placed in a big, expanded in topic and size, pictorial works. Many of works, which I got to know years ago, are still really important to me. A complex subject matter of the self-portrait is a level of an area where the most important, to me, problems and questions are placed. This is the area where one talks about a human, about one's self, about individuality, and being one of a vast number of people who create communities in places where they live.

One can speak here, regardless of the way of presenting themselves, about one's self, about values giving sense to life, about seeking your own place in the social and cultural area. One can speak also about searching for and founding similarities and differences to another man and, above all, about a need to and realising the vivisection process that is the way to get to know oneself. This knowledge, with a company of ever-existing changes in a man, allows you to describe your own identity. This identity is created on the way of observations and experiences connected not only with existential and emotional stories.

One's own identity is created, in my opinion, through finding similarities and differences to others, through the need of understanding a man, law of nature, transience and making oneself aware of all things human, what can be described both as imperfect and perfect. A name which a self-portrait is, in majority describes my up-to-date artistic activity, is an axis around which my other problems and questions are situated.

The choice of the topic of this doctoral dissertation realised by me, resulted mostly from earlier cycles of pictorial, photographic, drawing and collage works.

According to my assumptions, every topic which I researched and realised up-to-date, refers to self-portrait in many aspects, from gender context to a need of giving communicates about one's self.

Topic and artistic practice of this dissertation is a creative continuation of previous work which I accomplished in a visual art area. This issues concern both myself as a subject and as an "I". Focused on the meaning of self-portraits of contemporary artists was the famous exhibition, "Egocentric, immoral, outdated" which took place in the National Art Gallery

“Zachęta” in 2005. I am quoting here a significant question which is also an introduction to the topic undertaken by me.

“As features of contemporary portraits one can see not only in illustrating themselves, but also – and perhaps above all – in variously expressed existence of artist in their practices, the question about what is just expressing, emerges. Is it about an author, a subject, or about “I” without which, like Gombrowicz would say – ‘no way’”.⁷

---

⁷ Czubak, B., *Egoentryczne, niemoralne, przestarzałe*, Wydawnictwo Zachęta Narodowa Galeria Sztuki, Warszawa 2005, s.63.

Chapter I

A showing of undertaken artistic and theoretical problem, creative process and description of the work

The topic of self-portrait, analysed and realised by me focuses on several most important to me aspects.

The topic of one's own image in connection with masculinity and mass culture is the guideline which assigned my creative process and realisation of works which assembled the dissertation "Self-portrait as a picture being a message in a culture area".

In this work I realised three sets of pictorial works and one set of collages. They are, using some kind of working or auxiliary titles: *Portrety ikoniczne (Ionic portraits)*, *Względne cechy podobieństwa (Relative similarity features)*, and *Odpady (Waste)*, and a cycle of collages *Względne cechy podobieństwa (Relative similarity features)*.

The first set of these pictorial works which I titled *Iconic portraits* are paintings which were made by using acrylic paints on 120x100 cm canvases.

The second set titled *Relative similarity features* is a cycle of five pictorial works made in acrylic technique on 120x100cm canvases.

The third set of pictorial works titled *Waste* is a cycle of four pictures made by using acrylic paints on 110x100 cm canvases.

The fourth set titled *Relative similarity features* a collection of twelve works which I realised in a collage technique, 50x50 cm each. These works are photographic features (prints on paper) stuck on black/charcoal papers.

Describing creative process I show two aspects which are its characteristic. The first is the pictorial medium. The process of creating a pictorial image was and still is the most important in my creative work. Photography and collage are the base, draft of a pictorial image. That is why a part of my work presented in this thesis are collages. They show my process of developing and coming to the formal layer of a picture. Painting is, to me, a complex creative process where there are contents and formal layers. Repeating of an arrangement of forms from photographs and collages are motifs which are shown in pictorial works. The second aspect which is typical to my work is a topic understood as a contents layer of the work. This topic is and analyse of one's own image in a gender aspect, in a masculinity area and one's own image in a mass culture referral. The topic of defining of one's own identity, including gender identity, is the area which finds its own reflection in understanding in studies and using in social sciences, particularly in the area of sociological and psychological sciences.

Creating consciousness where a human-individual is going through the process of reflective thinking about themselves, is the most important factor of learning of and about themselves. The topic of masculinity is a problem built from inner-individual process and from the need of placing one's self in this context in the social area. The most deciding here is discernment of one's own gender identification, sexual orientation and one's own identity. In referral to my thesis' concept concerning self-portrait analysis in masculinity dimension, one can say about a masculinity concept reaching out of hetero-normative frames of gender understanding. It concerns contending with and accepting in oneself the "female element". According to basic definition of a man, he is an individual of homo species, having chromosome X and chromosome Y. The shape of a body and genitals differs him from women. According to theory of Jacques Derrida, supplementation logic is responsible for creating and using binarism which tries to unequivocally describe masculinity and femininity as something that is full, meaning male and masculinity, and femininity as something that is empty, meaning female. The concept that Derrida named "binarism" is, in my understanding, blocking of gender and creating the so called gender norms where there is a division of valuable and invaluable, which leads to domination and subordination where one gender is dominating and the other is subordinated. This division is very clearly seen in human history where the men dominated.

Identified with physical strength, expansiveness, rational thinking and having power, they dominated over women who were supposed to be the weaker gender, depending on men and consequently, dependent on men. Analysing one's own image and self-identity from the gender point of view, I refer to the mentioned concept of supplementation logic in a critique way. It assumes, therefore, unambiguously body genderisation and at the same time it allows material consequences of subordination, marginalisation and exclusion. Identifying oneself through gender identity in the process of getting to know oneself is also connected with seeing oneself as "some kind of a person". This confidence is connected with self-cognition and a need of existing in a wider community with a consideration of self identity and characteristic, both in physical and psychological aspects.

In perception and describing one's own person, in the gender context, I refer to physicality sphere as it is appearance and emphasizing through this aspect of one's own identity.

The first question in analysing and describing myself is, for me, facial hair. From the history of humankind originates an image of a man with heavy facial hair which was identified with strength defining masculinity, with health, physical and sexual fitness. An image of bearded man in many cultures is a sign of wisdom, inner harmony, power and maturity, and physical

fitness. Facial hair is a part of physicality of a man and refers to the iconic male characters in the mankind history. Such an image of a bearded man exists in many cultures and allows to build a male image in the process of talking about masculinity. I refer here to many iconic images of a man from various centuries. With a special meticulousness the image of a facial hair is given by sculptures of beautiful men in the art of ancient Mesopotamia. One can see there long, carefully braided beards which curls and waves. Care in detailed presentation of beard in male images shows that facial hair had a significant meaning and was popular.

Beards, in many ancient cultures, were both symbol of social position and the reason to be proud. Carefully braided or unusually big, were a sign of affiliation to elites. Through the length and size of a beard one could tell about affiliation to social groups.

Assyrian kings had their beards longer than the ones the aristocrats had. Servicemen had their beards relatively shorter, whereas the shortest and smallest beards were typical for men from the poorest groups and for slaves.

To deprive someone of a beard, in the ancient Eastern culture, was a reason for taking and offence and lead to a fight.

Beard as a sign of adulthood and outright participation in social and public life, was a kind of a proof of identity in ancient Greece. Facial hair was identified with masculinity and shaving was seen as a sign of effeminacy what led to disdain and exclusion from a group of full blooded males. Describing an image of bearded man from ancient period one cannot ignore depiction of Zeus, Poseidon, and Heracles. Beard as a symbol of masculinity and identified with it strength and power, appears in ancient Rome due to emperor Hadrian. He is presented with a thick, curly beard. From Hadrian's time, beards became necessary part of an image of emperors, and each of them had unique facial hair.

Wearing a beard is signified not only in ancient era; this topic also in other periods of history of mankind is an outer message, describing not only male's domination in areas of power, community and couture. It is still a symbol of affiliation to given ethnic and community group and function in this community. Beards of medieval knights were signs of prowess, strength, and honour – values which were imperative for men in this multi-centuries era.

In religions, for example in Islam, they give men more seriousness and are worn according to tradition. One can find it in orthodox Jews, Amishes, and priests of the orthodox church. Key man character with facial hair in the most of images is the character of Christ. For centuries, Christ's images – in spite of changing face features and hair colour with beauty canons – show a man with moustache and a beard.

Type of iconographic images of Christ *Vera Icon* is made from simplified in form depiction of a head of a man with long hair and clearly visible beard, embracing his face. I relate it in a special way to an existing image of a man (my own) in my works from a cycle *Iconic portraits*. There are three pictorial works, made by using of acrylic paints on canvas, all 120x100 cm in size. Beside the topic, their common factor is part of their formal layer. They are painted using a range of colours consisting of shades of grey, black and white. The first of described motifs on paintings is depiction of a self-image, particularly head. By showing a head on the picture, I divided it into two areas. It is a division to the main part of the face, in other words – central part of it, and everything else outside it which is covered with hair and facial hair. The central part of the face is worked out with brighter range of colours, consisting of shades of grey. It is painted with much less saturating of contrast than the remaining part of the depicted motif. Through this formal-pictorial-valuable concept. I put a pressure and paid attention to the part of the head and face covered with hair. It describes an unambiguously shown person – in other words, the author – in his gender question. Remaining central part is becoming transparent, in the background.

The whole work is developed by using photography and simplifying photography to the division of marks – solarisation function. These marks are clearly shaped and gathered together they created unity, completeness. The camera is for me a tool which is recording motif of my choice, allows to transfer this motif onto canvas. This motif is not worked out photo realistically but in realistic convention with many simplifying to get more quality of the work. The shown head is a form finished on the chin, without continuation of the body. It is placed centrally on the whiteness, as a mainly completed shape, placed centrally in pictorial composition. Depiction of “one’s own head” fills bigger part of the painting, so the scale of the depiction is three times bigger than a natural sized head.

The second work of the *Iconic portraits* cycle is painted in the same technique and also in black-grey-white colour range depiction of the central part of the face, which became a closed form, placed in the centre of painting’s composition. Depicted here is the most meaningful part of the face, with eyes, nose, temples, and forehead. It is a fragment, one of the parts which were seen in previously described painting. The whole motif of described here picture, beside similar division of marks, from which it is created, has a big scale of quality, from a deep black to white. This painting is, in my intention, the second work, compelling the first one. In my depictions of my own face, the gaze does not meet the spectator. The faces are

showing concentration and acceptance to glances inseparably connected with evaluation and verification in the topic and formal context. There is an exposure and defencelessness in this depiction, without masculinity's attribute, which is facial hair.

The next work of *Iconic portraits* cycle is a painting connected with ancient ideas and a depiction of a man. It is a depiction of my head painted, similarly to the previous ones, in black-grey-white colour scheme, using simplicity in a form of mark, to show realistic motif. A head in realistic depiction has elements of damage and signs of time passing. It is unmistakable reference to antiquity. This depiction does not show the head as a sculpture in a pictorial work, the realistic convention with the most meaningful elements of portraits, which are eyes, nose, and a shape of a face, chin, and skull had remained. Accomplished here portrait conceptualisation shows the head placed in a profile conceptualisation. The whole depiction fills the bigger part of a pictorial composition situated, similarly to the previous ones, vertically in 120x100 cm size.

The subject matter in a self-portrait area, describes a cycle of five pictorial works, made in acrylic technique, on 120x100 cm canvas each, titled *Relative similarity features*. Their coming into being is the main part of "masculinity" question, which was the area of my research, observation, and accomplishing works. My observation in an area of man's image dealt mainly with an attempt to define and to picture (literally) contemporary image of a man, through physiognomy and a way of expressing "masculinity" by men. I created here a picture showing my portrait made from a few depictions of fragments of others' faces. They are horizontal stripes, layered in an order based on head anatomy, one under another. All the "striped" composed fragments are closed in a form of a shape of my head. The shape merges here the whole depiction in one form, which is situated in the centre of a pictorial composition and fills its bigger part. The most interesting to me was the process of seeking the image of masculinity or rather a man, who could be a synthesis of varied images of my gender. Reading a face, physiognomy and a way of emphasizing the gender identity was an indicator of my study. Many men's faces watched on photos in the Internet and in reality led me to create *Relative similarity features*. The first face in work's realisation was the choice of men pictures, where conceptualisation en face or 3/4 with various light and shadow showed on faces were to me aesthetic enough to use it to work. Said photos are from the internet and the real photographed face in the cycle is my own. Photography of one's own face, the so called, selfie, appears fragmentarically in each of works of the described cycle. The first face was

the work on a series of collages. Printed out on paper in black and white, the photos of an anonymous men from internet I composed by cutting them into horizontal stripes, dividing shape of a head and a forehead from eyebrows and eyes, from nose with moustache under it, and from the lips line, sometimes separately, and sometimes with a chin and neck. Laying the stripes with fragments of head of mine and the other men, I created forms of heads which are portraits. Matching the parts from various photos into a portrait was the key to find an image of “a man”. Through a variety of facial hair, face expression, look, colour and texture of skin, I created portraits which contain individual features, in which I inscribed myself. In my concept, they are portraits of men and self-portraits at the same time, in every one of faces shown, there is my own face. The best identification of myself, in the meaning of recognition, are my eyes. In this cycle a series of sixteen collages was made, each one 50x50 cm. Portraits made from fragments of many faces I put on black paper to exaggerate differences in saturation, resolution, and sharpness of each photo. A technique of collage which I am using almost as often as painting served me here to create paintings with the same title – *Relative similarity features*. The series of five pictorial works I made on canvas, each of them of the same size, 120x100 cm. The works are made in acrylic technique which I use constantly for ten years. On every canvas of this cycle there is my face which is a duplicate of similarity, character, and monochromatic (from black to white) range of colours shown in collages. I chose five motifs from collages to work it out in pictorial version. Chosen portraits show enlarged faces worked out realistically. It is not a photo realistic convention, because motifs were painted realistically but emphasis is put on the pictorial layer. This motif worked out is less serious here than in photo realistic works. More accurate, in meaning of making details, I worked out layers of fragments with facial hair and eyes. There is facial hair on every face of the cycle and it is connected to masculinity depiction, seen in images of men, mentioned before in this dissertation. All works of described here *Relative similarity features* series gave me ambiguous view in an attempt to illustrate topic which concerns image of a man. Process of creating collages led to joining of collection of differences, opposites, and similarities of men. I could not, however, define precisely an image which unambiguously could show features defining all men. Both observation and creative process with a result gave me experience in finding and understanding similarities and differences with other men. This process was (and still is) to me a vivisection, deeper understanding of myself in a never-ending process of self cognition.

Self cognition connected to a process of placing one's self in social and cultural area I want to refer, in the next part of my dissertation, to a mass culture area, which is inseparably connected to described issue. Image, particularly portrait, is the key topic in referral to mass culture area. Face, in referral to pop culture is a sign, medium of many qualities. It refers to given person and their social status, their meaning in contemporary world, to a process, in which an image became a product, a brand. It is best shown in advertisement and media, where there is a big demand for a man and the attractive image.

Accomplished by me the third set of pictorial works *Waste* consists of four paintings, acrylic on canvas, each work of the same size, 110x100 cm. The motifs of these paintings are self-portraits. There are depictions of misshaped heads with clearly seen damages, like faults, creases, strains. All of the four works from the described cycle are painted in a monochromatic range of colours, from black to shades of grey to white. Faces on the pictures are shown en face, 3/4, and in profile. These depictions are photographic reflections of pictures with my own images, which I had damaged by creasing and tearing. This process emerged from "not joining in" a mass culture images of people who are appreciated and interesting. Images of people with flawless skin, precise styling, people who are personification of success. My process of "not joining in" emerged from a need of critical answer to images of people in tabloids, advertisements and internet, which are changed, clarified by graphic software and as a result we can see effects of artificial aesthetics which is a strategy in promoting persons-products, who became well recognised brands.

Rescaled – enlarged in my pictorial cycle faces are depiction a few times bigger than natural sized heads. The process of creating these works describes connected media and usage of them. The first phase of creative process was a photography of my own face/head, which gave a realistic image of a face in front of a camera lens. Next, the photographic image printed on paper was put in a process of destroying, particularly creasing, so that it could be photographed. Processed photographic image (through deformation, damages) became a motif painted in a bigger scale on canvas. The pictures were painted realistically, with a lot of details, so the wholeness of face, through creases and deformations, were build from a lot of contrasts of lights and shadows.

Chapter II

Theories and practices being the matter of concern for one's own reflections

To me, the most important theory in an area of analysing one's own portrait in a masculinity context is an analyse of a masculinity image by Elizabeth Badinter. Analysing creation of masculinity image and defining it by appearance I found its reflection in antiquity. An image of bearded man refers to two various concepts of men priorities. According to attitude to wearing beard one can define philosophical concepts by Epicurus and Antisthenes. Epicureanism leads to life based on pleasures, on skill of taking pleasures. Philosophy of Antisthenes refers to the one and only value in human life, which is virtue. The author of this philosophical idea is thought to be the first cynic. I refer to both of the mindsets, because their authors, being opposite to each other, had opposite attitudes in world-view and man's image. Epicurus and his followers were depicted as men with carefully styled hair and beards, what emphasized an idea about taking pleasures from life, and caring of one's self was a part of it. Antisthenes is described as an opposite to Epicurus. He has tousled hair and beard. Students of both philosophers, except for their knowledge, took also their styles. Epicureans followed the tradition of carefully styled beard and hair, however, the followers of Antisthenes were wearing long, unkempt beard and hair. Relation between facial hair and philosophy was presented in Alkifron's critique who showing caricatures of the philosophers gave beards as a symbol which allows connect a person to given school of ideas. Depicting men identity in a sexual aspect is one of the parts of Freud's theory. According to it vertical forms symbolise masculinity which is inseparably connected to activity. According to Freud's theory gender identity includes not only recognition of one's own gender, but also belief about themselves as a "some kind of a person". Elizabeth Badinter in *Man identity* shows whole image of a man – from idea to models and behaviours of childhood period, to desire to be "a man", to fears, phobias, destruction and inability of being a "real man". Badinter based her concept on many years of observations and comparisons, referrals to women and social-cultural image of femininity. In her book she connotes concept of dualism of every man, and she focuses particularly on ejecting by men attributes connected to femininity. Strength, lack of ability to show emotions or weakness, aggressiveness, impetuosity, avoiding and despising homosexual part of man species and women, need of power and admiration and convincing of being the best – are the words which described men and their efforts in being a "man". Analysing masculinity and its idea, Badinter formulated a very important conclusion: "For most of men

this idea of masculinity is the most uncomfortable and stressful because most of the time they are not able to gain this mythical norm of success, power, composure, and strength. Following this unreachable idea brings out in them a painful consciousness of being an incomplete, imperfect man”⁸

For me, important is the description of men equating emotions with weakness, which for most of men describes femininity which means seeing women as weaker, less valuable, and subordinated, focused on “lower aspects of life”. Quoting Elizabeth Badinter in description of seeing oneself and consciousness of “being a man” by men, I mentioned the most important to me description, which is synthesis of the issue: “Some seem to think that the cure for constant feeling of threat is ostentatious showing one’s supposed super-masculinity. As a result they become however prisoners of obsessive and forced masculinity, which never give them rest. On the contrary, it is a source of self-destruction and aggressiveness against all these, who threaten them of pulling their masks off.”⁹

Among artistic practices, the most important to my researches and the work realisation were both works and creative attitudes of Jacek Malczewski, Leszek Sobocki, Natalia LL, Andy Warhol, Chuck Close, Krzysztof Jung.

To me, in a cycle of works *Waste*, referred to mass culture area, important was the artistic practice of Andy Warhol. This artist, being a leader of pop-art, was searching contemporary to him market of consumer’s needs, through a strategy of appropriating and quoting images of 20th century stars. Warhol created his own luxury brand, sponsoring it by his own face. In his creative concept he was using images of well known people, stars contemporary to him. In his art he gave a lot of attention to his own portraits. His self-portraits show face, recorded by camera with its changes and play, referring to reading human by the gender. Photography, being the most important medium in Warhol’s creations, most often is a mechanical record of face image, which next was copied in many colours version, in technique of serigraphy. Mentioned here aspect of *reading* by gender, refers to photographic self-portraits of Warhol, created by using Polaroid, where he plays with his own image. On these pictures one can see Warhol with full make-up, wearing wigs and female clothes. These photographs, in spite of author’s creation, have nature of mechanical record. Warhol, with his characterisation and face expression, makes here creation recorded by Polaroid, which brings on a dissonance in division into documentary and artistic photography. His play with gender shows *Self-portrait in Drag*, taken with Polaroid in 1980-81. Other photographs, taken with Polaroid, from the

---

⁸ Badinter, E., *Tożsamość mężczyzny*, Wydawnictwo W.A.B., Warszawa 1992, s. 122.

⁹ *Ibidem*, s. 122.

Warhol's self-portraits cycle, became a base for creation of well known series of self-images, realised in technique of screen printing. Said photographs show Warhol in his famous blond wig, unbridled hair, with an intensive and provocative look, directed towards camera lens. These photographs are from *Self-portrait/with Freight Wig* series, 1986. Mentioned here Warhol's photographic self-portraits describe the author as an icon, a person created by himself. Self-portraits by Warhol were important in process of creating my works which show self image. It applies to using photographic image to realisation of work made in a different technique. In the case of Warhol this technique was serigraphy. In this conceptualisation photography became a tool taking part and making possible the process of creating pictures which became pictorial works.

Photography is really important in pictorial process of Chuck Close. Creativity of this American artist is important to me due to two reasons. The first is his method of using photography to create pictorial works. From 1960' he creates large-format portraits and self-portraits, where the main goal is objectivism. It is a process of transferring photographic images on large-sized canvas, keeping all the elements showed on photography. His pictures are included to hyperrealism current, however the method used by Close refers to creating reproduction from reproduction. Assuming that the photographic image is objective, at the moment of recording a motif / face it is not dependant to any accepted assumptions, there is no importance hierarchy of chosen fragments of the heads or face over the other parts, which describe photographed face. So camera gives here an objective recording of seen in the front of camera motif. It is two-dimensional image, white and black, and full of details. It is analytic method, referring to photographic image of reality, and, to Close, it is a pictorial image. His large-sized portraits are not only photographically recorded details or painted photography, they are a realistic presence of an image. This kind of image is large-sized *Self-portrait*, 1967-68 and *Self-portrait*, 1976-77 by Close. Particular fragments of pictures are created by using various photographs, various points of view are joined to one in his pictures (image). Mentioned here large quantity of points of view in referral to portrait's details, is called Sharp-Focus Realism.

Very important to me artistic practice of Chuck Close is expressed in my concept of paintings of *Waste* cycle. In this cycle I presented self-portraits, recreated by process of destroying photographic printouts and, similar to Close, rescaling of face. In my works from *Waste* cycle I refer to depictions of Natalia LL. In creativity of this outstanding artist, one can find fragmentary images of her own face in a series of photographs from 1988, titled *Destrukty*.

Natalia LL showed there her own face, imprinted into irregular, damaged shapes of white marks, emphasizing look of suffering face, which can be associated with destruction, evanescence and death.

Evanescence and death and the artist's special place in community are the topics of self images of Jacek Malczewski. Self-portrait is the main motif in Malczewski's works. They are not recording changes in physiognomy or personality of the author, they show him such as Malczewski wanted to be seen. Rich and complex symbolism in works of this famous painter refers to complicated relation between the artist and the world. In this case, the world is a place of fight for identity and continuation of national traditions, embodiment of ideas of Romanticism era, according to which he was raised. Belief of unique mission of an artist, Malczewski expressed through knight's armour. Many times he painted himself in an armour, sometimes in a breastplate, sometimes in a breastplate with military coat of Siberian deportee on the shoulders. Among the most famous images in an armour and military coat there are *Autoportret w zbroi*, 1914 (*Self-portrait in an armour*), *Na jednej strunie*, 1908 (*On one string*), *Polski Hektor*, 1913 (*Polish Hector*), *Autoportret w zbroi*, 1919 (*Self-portrait in an armour*) (in collection of National Museum in Kielce). Wearing armour himself, with Jacek Malczewski, is always connected with identifying of an artist with knight's ethos: faithfulness to ideals, courage, and proud continuation of national tradition. Malczewski places himself as a knight, not on a battlefield, but on an art field. This depiction had a strong influence on artists contemporary to Malczewski. Stanisław Wyspiański dedicated to knight (Malczewski) some lines in his *Wesele* (*Wedding*): "(...) an old knight in full armour, who does not fear anything but his crime shadow (...) somehow accursed by the spring: such some Polish saint" (*Wedding*, act 1, scene 24)¹⁰

Meaning of social mission of an artist and awareness of his own status (already recognised then) Malczewski showed in his most famous self image, which is *Autoportret w białym stroju*, 1914 (*Self-portrait in white outfit*). He wears there a masquerade costume: white blouse with bouffant sleeves (borrowed from his wife, Maria), highlander's belt and a beret with a red band on the temples and forehead. This outfit is contrasting to artist's pose and face, shows contrast of powerful and dignified face to pose of depicted person. Heavy look, proud posture, domination of white colour, and appearing of red colour mean here spiritual fullness and heroic masculine identity, in dissonance to spectators.

---

¹⁰ Wyspiański S., *Wesele*, Wydawnictwo Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Kraków 1973, s. 32-33.

Artistic practice of Jacek Malczewski, in referral to numerous self images is very important to me. This meaning refers to discussion, raised by Malczewski, about artist's mission and to express oneself in a spiritual aspect, which was depicted by becoming chosen character, like the knight mentioned before.

Jacek Malczewski depicted himself also as Christ, St Franciscus, prophet Ezechiel, old Tobias, and a person in a company of Thanatos. He depicted himself also as a Wanderer who is coming back to his homeland as an old man, often dead, brought by fauns to rest at the family manor house's threshold. Mentioned Thanatos is an image of Death as a woman, often with a scarf on her head and a scythe in her hand.

About Malczewski's self-portraits, Agnieszka Ławniczakowa, an expert in this area, wrote: "He incorporates himself in a knight character – saviour of faith, ideals and art's ethos. He depicted himself as a painter in a moment of creative inspiration or as a slave of Sphinx-Chimera, or also as a wanderer coming back to his motherland, or a dead man being brought there by fauns. Least often in common, everyday circumstances"¹¹.

Ławniczakowa refers to a special meaning of Malczewski's self-portraits: "These self-portraits, on one hand, featured a person and a way of life of a human, on the other hand, they were supposed to show a definition of an artist at all". Malczewski left the biggest heritage of pictorial self images in history of Polish art, and he had an influence on artists of the next generations who through self images showed their attitude to reality, their system of values, emphasizing their own "I".

An example of a referral to self-portraits of this famous symbolist are self images of Leszek Sobocki, whose creativity is also important to me, due to topics of his self-portraits. Leszek Sobocki together with graduates of Academy of Fine Arts in Cracow (Jacek Waltoś, Zbylut Grzywacz, Maciej Bieniasz) established in 1966 "Wprost" group. In his pictorial creativity, Sobocki gave a lot of attention to self images. This topic is, in his case, critical and symbolical. His face appears on unconventional materials which he was using besides canvas as a stretcher. Sobocki painted his depictions, among others, on a wooden chair seat, Health and Safety boards, road sign. In 1977-1978, he created his best known works. It was a cycle of self-portraits referred to political, social, existential situation of Poles, and to artist's mission in community. This topic is connected through his own silhouette and face to embodiment of Polishness, suffering, living in a country of a low standard of life. Staying under influence of symbolic self-portraits by Jacek Malczewski he presented himself also in

---

¹¹ Ławniczakowa A., *Jacek Malczewski*, Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Kraków 1995, s. 20.

an armour, wearing military coat, as a saint, a stigmatist, a character affected and crippled by Polishness. This topic can be found among others in self-portraits titled *Konfesja*, 1978 (*Confession*), *Tatuaż*, 1978 (*Tattoo*), *Aureola*, 1978 (*Aureola*), *O słonka białkowa*, 1978 (*Protein shell*), *3 róże wczoraj*, 1977 (*3 roses yesterday*), *3 róże dziś*, 1977 (*3 roses today*), *Śmiertelny*, 1978 (*Mortal*), and *Dobry pasterz*, 1978 (*A good shepherd*). Creativity of Leszek Sobocki is inseparably connected to autobiographic stream, where he measures the world by himself, using his figure and face. Like Jacek Malczewski, in his works Sobocki reaches to the childhood, in this way connecting past to present.

Mentioned here autobiographic stream describes also photography, drawings, paintings, and performance of Krzysztof Jung. This artist, who runs legendary Warsaw gallery “Repassage”, gave a lot of place in his creativity to self images. To me, this creativity is an important referral to gender aspect. Krzysztof Jung, presenting his acts and chosen by him parts of nature, like worms and plants, looks for harmony in his sexuality; dominating here are phallic shapes. His exploring of the world was inseparably connected to learning and accepting himself, and observation, touch, and contact with nature allow the process of cognition. Among numerous self-portraits of Krzysztof Jung which relate to sexuality and a nature of a man (author) are drawings and pictorial works: *Autoportret w rozpiętej koszuli*, 1981 (*Self-portrait in unbuttoned shirt*), *Podwójny autoportret*, 1979 (*Double self-portrait*), *Autoportret jako Sebastian*, without date (*Self-portrait as Sebastian*), *Autoportret w wełnianych skarpetkach*, 1979 (*Self-portrait in woollen socks*), and *Autoportret*, 1979 (*Self-portrait*).

I relate to self-portraits by Jung because of exposure of man's body which was a new trend in Polish art of 20th century. Through exposure of nudeness, mainly one's own, in drawings and photographic self-portraits, and in performances, Krzysztof Jung explores topic of a man in relation to his corporeality, sexuality, and sensuality, denuding hidden interest in man's body as an object of beauty inseparably connected with eroticism. Exposing nudeness (most often his own, during performances), he was breaking barriers in a process of cognition and not being unresponsive to other man. This topic, in relation to the times when Krzysztof Jung lived and created, was controversial, gave a new, different light to masculinity, which was connected to common place, scheme of a man image – a male of clearly heterosexual character. Paweł Leszkowicz, writing about sexual, masculine character of Jung's creativity, pays special attention to his self-portraits: “Traditional pictorial topics, particularly derived

from religious iconography, gave him a chance to explore male act and his characteristic “act-portraits” which means nude-self-portraits”¹².

Conclusion / Summary

The concept of this dissertation emerged from my previous creativity, where exposing my own figure and face was a frequent motif. Producing my earlier works, which topic was a human, I was talking most often about myself. They were not a pictorial, drawing or photographic studies, which could be only a recording of changing physiognomy. They were works which were an attempt to understand myself, to place myself in the surrounding world, to build relation with other man. In my doctoral thesis, the key topic was the problematic of self image. I analysed self image in relation to masculinity and mass culture. This issue outlined my creative process and realisation of works, which created the complete work *Portret własny jako obraz będący komunikatem w obszarze kulturowym (Self-portrait as an image being a message in a cultural area)*. In relation to the topic worked out by me, I created three sets of pictorial works and one set of collages. This cycles are titled: *Iconic portraits*, *Relative similarity features*, *Waste*, and a cycle of collages *Relative similarity features*.

Realistic, often simplified form with typical to my creativity range of colours, which fluctuates among whites, greys and blacks, to me is the most important factor, which defines my works, not only pictorials, but also drawings, collages, and photographs. Repainting of photographs where I am using rescaling what means enlarging the chosen motif, is connected to a concept of creating “picture”. In this concept, photography is the first tool in a creative process. Using black and white range of colour to create pictorial works is very important to me, due to purifying colour which does not draw away one’s attention from the picture’s content and shows the work’s concept. To me, black and white colour scheme is a range of colours which in the best way describes character of depicted motifs, which are figures, mainly portraits. Realising pictorial works, drawings, and photographs, I focused on myself in a wide context. This context applies to past and present realities. I relate to history of human and to today’s realities, seeing a bridge between what was and what is, seeing process of continuity of development and everlasting changes which I depend on and every human depends on. This process is composed from both experience of egocentricity and a need of

---

¹² Leszkowicz P., *Krzysztof Jung – przemiana*, Wydawnictwo Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie / Fundacja Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie, Warszawa 2016, s. 59.

getting to know and to compare oneself with others, being aware of similarities and differences.

Self-portrait as an image being a message in a cultural area relates to a human in general, their observations, conclusions, placing oneself in relation to cultural area, relates to a process of following a path which leads to deeper cognition of self and others. In accomplished works I connected concept of building a work to a content layer. Described in this dissertation process of creating picture allows me to depict of chosen topic which is one's own portrait in a cultural context. In my research, this context consists of area of masculinity and area of pop culture. I can state that observation of people, their behaviour, relation to own gender and self awareness affected fundamentally to my cognition and self analyse, in gender and cultural context, which is a reflection of present culture, where phenomena of promotion and consumption are ones of the most strongly defining the times I have been living in.

Bibliography

1. Badinter Elisabeth, *The Identity of a man*, Publishing House, W.A.B., Warsaw 1993.
2. Czubak Bożena, *Egocentric, immoral, outdate*, Publishing House Zachęta National Art. Gallery, Warsaw 2005.
3. Kudelska Dorota, Malczewski. Images and words, Publishing House W.A.B, Warsaw 2012.
4. Leszkowicz Paweł, Kitliński Tomasz, Love and democracy. Ref lections on the homosexual issue in Poland, Publishing House Aureus, Cracow 2005.
5. Ławniczakowa Agnieszka, Jacek Malczewski, Wydawnictwo Ryszard Kluszczyński, Publishing House Ryszard Kluszczyński Cracow 1995.
6. Wolska Beata Małgorzata, Malczewscy. Son's statue, Publishing House Nacional Museum of Szczecin, Szczecin 2017.
7. Wyspiański Stanisław, Wedding, Ossoliński National Plant, Publishing House Cracow 1973.
8. Zgierski Jakub / Editorial office, Krzysztof Jung -transformation, Publishing House Academy of Fine Art. Warsaw / Foundation of the Academy of Fine Arts in Warsaw, Warsaw 2016.

Abstract

A doctoral thesis titled *Self-portrait as a picture being a message in a cultural area* consists of four parts of artistic work.

The dissertation description itself consists of two parts. The beginning of the doctoral thesis is an introduction where reasons for undertaking the topic, connected with previous area of observations, themes and forms of works I have realised in recent years, were included.

The first part of the dissertation is a description of the work and expanding of the topic. It is an issue of self-image referring to a social-cultural area; it is a topic which was described in the first chapter where the work description can be found. This chapter, being the most essential part of my thesis, refers to a male's image. It is a referral to describe masculinity through the external appearance. This analysis refers exactly to men with facial hair who, in different periods of human history, were the personification of the masculinity with all the features which described the men. One can find here a referral to a conception of masculinity expressed by appearance, in connection with two contradicted points of view from the ancient era, authored by Antisthenes and the Epicureans. In this analysis, I also referred to *Vera Icon* images which showed Christ's bearded head.

A direct observation and localising myself in the masculinity area, in a cultural sphere, was included in the description of pictorial works and collages. This concept also includes a referral to pop culture where a human image, a self-image, became a marketing strategy, with effects of artificial aesthetics of images of a man. This concern is my voice against artificial aesthetics which is clearly seen in the mass culture.

Pictorial works and collages, done by me, which are parts of the whole work, consist of four groups of works, concerning the topic of masculinity and pop culture. The issue of masculinity includes: *Iconic portraits*, *Relative similarity features*, and *Relative similarity features* made in a collage technique. I referred to the issue of my own image in a pop culture area in *Waste cycle* of pictorial works.

In the second chapter, I referred to close to me and particularly essential attitudes and artistic practices. In the description, there are graphic and photographic self-portraits of Andy Warhol, Chuck Close with his building of a pictorial work concept, a referral to photographic self-images by Natalia LL, pictorial self-portraits with complex topics and symbolic representation by Jacek Malczewski, Leszek Sobocki and Krzysztof Jung.